

Ecclesia abhorret a sanguine – mikortól is?

Kiss László dr.

Az egyház és az orvostudomány kapcsolatáról gyakran a címben idézett – az egyház irtózik a vértől – szentencia jut eszünkbe.

A „vértől való irtózás” első nyomát „a sebészet diadal-útját” magyar és német nyelven is közreadó *Manninger Vilmos* (1876–1945) már az arab orvosoknál fellelni vélte. A Római Birodalom bukása, Alexandria pusztulása (Kr. u. 642) után „az arab orvosok ... a sebészen nem sokat lendítettek ... Irtóztak a vértől, ami sebésznek nem jó tulajdonsága” [1]. Az általuk közvetített ókori tudás viszont felébresztette a salernói (Dél-Itália) orvosok érdeklődését a boncolás – igaz, kezdetben csak az állati tetemek felnyitása – iránt. Mivel az alexandriai orvosok már Kr. e. 300 körül boncoltak emberi tetemet, jogos a kérdés: mi tartotta vissza ezeröttszáz éven át az orvosokat a boncolástól? A kérdést feltevő *Benedek István* (1915–1996) próbált válaszolni is a kérdésre [2]. A válasz részeként arra figyelmeztet, hogy bár a közhit szerint állami és egyházi tilalom gátolta a boncolásokat, a valóságban azonban „ilyesmi nem volt, csak később lett, akkor ez sem a boncolás ellen irányult, hanem a hullalopás, a halottak megszenteltelenítése, feldarabolása és hasonlók ellen” [2]. E célt is szolgál(hat)ta III. Ince pápa (trónon 1198 és 1216 között) 1207-ben kelt rendelete, amely a Jézus által felsorolt hat irgalmassági cselekedetet a hetedikkel, a holttestek eltemetésével egészítette ki [3]. Hasonló indok vezethette a század végén, 1299-ben VIII. Bonifác pápát (trónon: 1294–1303), aki „De sepultris” című bullájával megtiltotta a holttestek szállítását balzsamozott vagy feldarabolt formában – tehát nem a boncolást! [2].

Hasonló felemás helyzet tapasztalható az egyház vértől való irtózását tárgyaló szakirodalom terén is. Az eredetileg francia szerzők által írt, majd *Richard Toellner* által németre fordított hatkötetes illusztrált orvostörténelem ezt állítja: „Diese Verbindung von Heiligen und Profanen wurde auf den Konzilen von Montpellier (1162), Tours (1163) und Paris (1212) verboten. Im Konzil von Latran (1215) verbot man chirurgische Operationen dem Klerus aufs neue” [4]. („A szentnek és a profánnak [világinak] ezt az összekapcsolódását a Montpellier-ben [1162], Tours-ban [1163] és Párizsban [1212] tartott zsinatok megtiltották. A lateráni zsinat [1215] újra megtiltotta a klérusnak a sebészeti műtéteket.”) A következő mondatban kihangsúlyozza, hogy az

1163-as tours-i zsinat választotta el véglegesen a sebészetet az orvostudománytól, s ez így is maradt 1794-ig, amikor is a párizsi „Ecole de Santé” létesítése újra összefogta e két ágazatot egy egységes tudományba. Cseh szerzők „Az orvostudomány története dátumokban és tényekben” című kötetükben az 1163-as évvel kapcsolatban megjegyzik: „A tours-i egyházi zsinat kiadta az Ecclesia abhorret a sanguine (Az egyház irtózik a vérről való érintkezéstől) ediktumot, amellyel valamennyi sebész beavatkozását átvitte a hivatalos orvosi műveltség nélküli személyekre (borbélyok, fürdősök stb.). Az egyház megtiltotta az egyetemi előadások látogatását a szerzetesek számára” [5].

A felsőoktatási segédkönyvnek készült magyar „Orvostörténelem” nem említi az ominózus latin mondatot, viszont fokozza a „zsinatok” körüli zűrzavart. „Amikor a reimsi (1131), majd a II. (egyetemes) lateráni (1139) és a tours-i zsinat (1163), hazánkban pedig a budai zsinat 1279-ben megtiltja a szerzetesek számára a véres műtétek végzését, a monasztikus medicina lassan hanyatlásnak indul” [6].

Mielőtt megpróbálnánk kideríteni, valójában hol is hangzott el az azóta sokszor emlegetett – gyakran tévesen értelmezett – tiltás, tisztázni kell a „zsinat” fogalmát. A zsinat (görögül synodos, szünodosz; latinul concilium) a katolikus püspökök összegyűlését jelenti, amelyet a pápa hív össze (con: össze, calare: hív, szólít) alapvető egyházi ügyek megoldására [7]. Latin neve nem tévesztendő össze az orvosi tanácskozást, a beteg ágya melletti „együttülést” jelentő konzílium szóval (con: együtt, su-lere: ülni)! Valójában csak az egyetemes, a világ összes püspökének a pápa hívó szavára való összejövételét kellene zsinatnak neveznünk. Ilyen egyetemes (concilium oecumenicum) zsinat eddig 21 volt, a legutolszó, a II. vatikáni zsinat éppen fél évszázada, 1965-ben ért véget. A keresztény ókor 8 egyetemes zsinata után – a VIII. 869–870-ben ülésezett a Kelet-római (Bizánci) Birodalom székhelyén, Konstantinápolyban (ma: Isztambul, Törökország) – csak a XII–XIII. században élénkül meg a zsinati tevékenység. 1123-ban, 1139-ben, 1179-ben és 1215-ben a római Lateránban ült össze a IX–XII. zsinat. (Csupán a teljesség kedvéért: volt egy ötödik lateráni zsinat is, az egyetemes zsinatok sorrendjében a XVIII., de az jóval később, 1512 és 1517 között – Luther fellépésé-

nek előestéjén – próbálta megreformálni a katolikus egyházat.)

Témánk szempontjából fontos, hogy voltak nemzeti, nem egyetemes zsinatok is – ilyen volt a hivatkozott orvostörténeti munkákban megnevezett zsinatok többsége, valamint a már szintén említett budai zsinat is. Ezek határozatai csak a pápa megerősítése után váltak kötelezővé.

Az emlegetett szentenciára épülő s az egész akkoriban ismert világra kiterjedő, „egyetemes” tiltás tehát nem születhetett meg valamelyik nemzeti – például az 1163-as, dél-franciaországi tours-i – zsinaton [5], hanem azt csak egyetemes zsinat mondhatta ki. A sebészet történetének egyik legalaposabb német kutatója a Történeti hivatások sorozatban kiadott kötetében így fogalmaz: 1215-ben a lateráni zsinaton III. Ince pápa tiltotta meg a klerikusoknak a „véres” sebészetet, mivel a vérvesztés ellentmond a krisztusi vallásnak: „Ecclesia abhorret a sanguine” [8]. *Rüster* egy korábbi, a „régí sebészetet” tárgyaló könyvében is az 1215-ben tartott IV. lateráni zsinathoz köti a pápai tiltás kimondását. Magyarozatként még hozzáfűzi: Az alaptétel, tudnillik, hogy klerikus ne ontson vért, régóta része volt a kánonjognak, azaz a zsinatok és a pápa által alkotott jogtételek, szabályok összességének. Most – az 1215-ös évben – az egyház már elég erős volt ahhoz, hogy e jogot érvényesíthesse is [9].

Az 1215-ös, a IV. lateráni zsinathoz köthetést erősíti meg a kiváló angol orvostörténész, *Roy Porter* németre (2000) és cseh nyelvre is lefordított grandiózus orvostörténeti munkája [10]. Az időrendiség megerősítésén túl érdemes hosszasan időzni könyve „A nyugati orvoslás a középkorban” részének „A vallás” című fejezeténél (idézett mű: 133–135. oldal). *Porter* leszögezi: az egyház számos, az orvoslás gyakorlatát érintő utasítást adott ki. Ezek célja azonban nem az orvostudomány gátlása volt, hanem – ellenkezőleg – az egyház méltóságának és társadalmi helyzetének megerősítése, illetve az egyházi tisztségviselők olyan mellékes aktivitásának a megakadályozása, amely aktivitás elvonhatná őket az Isten és a szent szegénység szolgálatától. Amikor tehát a lateráni zsinat 1215-ben megtiltotta a magasabb egyházi funkciókban lévőknek a vérontást, nem a sebészet elleni támadásról volt szó – mint ahogy ezt gyakran értelmezik –, hanem inkább arról, hogy – hasonlóan a hippokratészi eskükhöz – megvédje a papságot a manuális és véres tevékenységgel való érintkezéstől.

Egyetérthetünk *Porterrel*: bizonyára nem a sebészet ellen irányult a zsinati határozat, ugyanakkor figyelembe kell vennünk a sebész-történész, *Rüster* véleményét is. Mivel a korabeli egyetemek lényegében klerikális intézmények voltak, végzőseik a papsághoz vagy legalábbis az alsóbb egyházi rendekhez (ajtónállók, felolvasók, ördögűzők, oltárszolgák) tartoztak. Számukra – tehát nem csak a szerzetesek számára – született meg az emlegetett tiltás. Eltekintve a sebész gyakorlatot érintő hatástól, e tiltás csak megerősítette az egyetemeken a skolasztikus tendenciákat. E fejlődés végül odavezetett, hogy az

egyetemeken csak a szegényes sebészeti elmélet maradt, a műtétekkel foglalkozó gyakorlat mások kezébe került [9]. Hiba lenne azonban ebben csak hátrányt, az egyetemi támogatottság hiányában a seborvosok csekélyebb megbecsülését látni. Volt a tiltásnak előnye is: „A sebészet, elválva a középkori orvostudomány skolasztikával terhelt légkörétől, viszonylag szabadabban, a tapasztalatok felhasználásával fejlődhetett” [11].

Hogyan, mikortól érvényesült e tiltás a XI. századtól a katolikus Magyarországon? A kérdés feltevése indokolt, hiszen a korai századokban a külföldi egyházi iskolákban nevelkedett és ott orvosi ismereteket is szerzett szerzetesek lettek a magyarság első orvosai és a kolostorok mellé létesített ispotályok vezetői [12]. Az újabb kori magyar orvosi művelődés és egészségügy történetét feldolgozó *Gortvay György* (1892–1966) idéz a magyar orvostörténet-írás atyjának, *Weszprémi Istvánnak* 1795-ben kiadott „A Magyar Országi régi Orvos Doctorokról” című „elmélgeléséből”: Az egyháziak tanulták s gyakorolták az orvostudományt is. Az egyház előjárói ezt nem nézték jó szemmel, pápák, zsinatok tiltották is, „de semmi úton és módon ettől a jó jövedelmű hivataltól nem lehetett őket el-idegeníteni”. Az 1279. évi budai zsinat is tiltja, mert: „még a Chirurgiába-is illetlenül belé avatták volna magukat” [12]. Valószínűleg *Weszpréminek* is – *Gortvayhoz* hasonlóan (idézett mű 47. oldal) – *Péterfy/Péterfi Károly* (1700–1746) jezsuita egyháztörténeti író 1741-ben Pozsonyban(?) / 1742-ben Bécsben(?) kiadott „Sacra Concilia Ecclesiae Romano Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab a. Chr. 1016 usque ad a. 1715”, azaz „A Római Katolikus Egyháznak a Magyar Királyságban 1016-tól 1715-ig tartott szent zsinatai” című kétkötetes munkája lehetett a forrása. *Gortvay* az I. kötet 108. oldalán talált hivatkozást az 1279. évi budai zsinat határozatára: „ne illam partem chirurgiae exerceat clericus, quae ad usitonem, vel incisionem tendat” (klerikus a sebészetnek azt a részét se gyakorolja, amely égetéssel vagy bemetszéssel kapcsolatos). Az idézett mondatot fordító orvostörténész, *Magyar László András* szerint az „incisio” fordítható vágásnak is, vagyis minden olyan beavatkozás idetartozik, amely a bőr átvágásával jár és vérzést okoz. Ezek szerint viszont a rendelkezés az érvágást és a köpölyözés bizonyos formáját is tiltotta az egyházi személyeknek [13]. Valamennyi „egyházi személynek”, azaz klerikusnak, tehát nem csak a „szerzeteseknek”, ahogy azt a legújabb magyar sebészettörténet állítja [14]. *Gortvay* a Péterfi-idézethez hozzáfűzi: „Az egyház említett álláspontját (ecclesia abhorret a sanguine) a világi orvosok is átvették és azáltal maguk is elősegítették egy alsóbbrendű gyógyító szolgálatnak, a kezével segítő orvos-mesterembernek a kialakulását” [12].

Mint fentebb említettem, a medikusok oktatását szolgáló Nemes-féle Orvostörténelem is említi az 1279-es budai zsinat tiltó határozatát. Sem *Gortvay*, sem az ő közlésére építő *Nemes*, illetve *Simon* nem minősíti azonban e zsinatot, nem foglalkozik az azt kiprovokáló magyarországi eseményekkel. A nemzeti zsinat összehívása-

ra a magyar múlt egyik legzavarosabb időszakában, IV. vagy Kun László (1262–1290) uralkodása idején került sor. A korán, 15 éves korában trónra került László a tatárjárás idején (1241) Magyarországra menekült pogány kunok befolyása alá került. „Pogánymódra egybekelt az egyik kun vezér szép leányával, Éduával s ... maga is pogány életet kezdett élni” – írta kiváló történészünk, *Hóman Bálint*, a „Magyar történet” I. kötetében [15]. A magyar főpapok a pápa segítségét kérték. III. Miklós pápa Fülöp fermói püspököt küldi Magyarországra teljhatalmú legátusként. A pápai küldött feladatául kapta „az összes egyházi sérelmek, visszaélések, a felburjánzó bűnök, valamint a kun kérdés alapos megvizsgálását és minden baj orvoslását” [15]. Fermo előbb országgyűlést hívott össze, amelyen a kunok bizonyos kiváltságai (ősi viselet stb.) megtarthatása mellett a katolikus hit felvételére és az állandó megtelepedésre köteleztettek. László ugyan törvényerőre emelte a végzéseket, ám nyomban visszatért kedvenc kunjaihoz, sőt a már Budára összehívott zsinat résztvevőit is zaklatta. A híressé vált budai (nemzeti) zsinat 1279 szeptemberében ült össze és „százhuszonnyolc szakaszos határozatban szabályozta a vallásos élet minden mozzanatát” [15]. Fülöp, élve a pápától kapott felhatalmazással, a hitszegő királyt kiközösítette (excommunicatio), az országot pedig „interdictum” – azaz a szentségek kiszolgáltatásának s felvételének tilalma – alá helyezte. Erre a király Fülöpöt elfogatta. Az egyházhoz hű főurak viszont Lászlót fogták el. Végül győzött a józan ész, mindketten szabadlábra kerültek. A kunoknak azonban eszük ágában sem volt betartani az országgyűlésen vállalt kötelezettségeiket, sőt a Tiszántúlon fegyveres felkelést szerveztek. Miután az Arad megyei Hód falunál vereséget szenvedtek, egy részük elmenekült az országból, a többiek pedig behódoltak. A pápai legátus csak a „kunkérdés” megoldása után, 1281 nyarán hagyta el az országot.

E rövid történelmi vázlatból látható, hogy a budai zsinatnak – bár az orvostörténeti munkáink ezt sugallják – korántsem a klérus sebészi tevékenységtől való eltiltása volt a fő feladata. Sőt e tiltás csak egy általánosabb tiltás része lehetett, hiszen – mint *Hóman* írja Magyar történetének II. kötetében (25. oldal) – „Az 1279. évi budai zsinat tiltani kénytelen, hogy a főpapok és más egyházi személyek verekezésben, harcban, rablásban, fosztogatásban, felkelésben és más vérengzésekben részt vegyenek”.

Mindenesetre ezt a tiltást – legalábbis a szerzetesek – több évszázadon át betartották. Egy „Csornai Szerzetes” például így írt dr. Vályi Mihálynak 1759-ben: „...tudósítom az Urat, hogy nékem resignált könyveinek munkáját már szinten a V bötűnek hatodik következő fűvéig végeztem, tudniillik a Valeriánáig... Mutató tábláját is, mint fáknak, és füveknek, mint pedig a nyavalyáknak és azok orvosságainak Szent György napja előtt egy vagy két nappal el-végzem. A Barbélyokat illető Ér-vágásokról vitt részét az Úr könyvének munkába, mint Szerzetes, és Egyházi ember nem vehetem” [16]. A derék csornai

szerzetes tehát még írni sem hajlandó a véres „borbélyi” beavatkozásokról.

Egyébként a pápai, zsinati tiltásoknak alig volt fogantatja – „erre utal a tiltó rendelkezések sűrű ismétlődése is” [17]. *Schultheisz* a tiltások kezdetét az 1131. évi reimsi zsinatra teszi [17]. Ezt az állítást kissé kételkedve fogadjuk, hiszen ennek a Franciaországban tartott „zsinat”-nak a fő célja az volt, hogy az odamenekült II. Ince pápaságát támogassa az ellenpápa, II. Anaklét ellenében. A pápaság történetének egyik legjobb ismerője, *Battista Mondin* professzor magyarul is megjelent, 815 oldalas könyvének egyik függeléke „A zsinatok időrendi mutatója” [18]. Nos, ebben a mutatóban nem szerepel sem az 1131-es reimsi, sem a szintén többször emlegetett és egy másik egyházfő, III. Sándor pápaságát támogatni hivatott 1163-as tours-i zsinat sem. Valószínűleg azért nem, mert ezek csak „helyi” jellegű, nemzeti zsinatok lehettek, amelyeken nem születhettek az egyetemes, az egész egyházra érvényes rendeletek.

Végül, de nem utolsósorban érdemes megjegyezni, hogy az egész témának – és dolgozatunknak – is nevet adó híres mondat – *Ecclesia abhorret a sanguine* – ilyen formában nem is szerepelt a tiltásokban. Állítólag *François Quesnay* (1694–1774), a párizsi Sebészeti Akadémia titkárának egyik alig ismert, a francia sebészet történetével foglalkozó munkájában bukkan fel először 1744-ben [19]. Meglepő viszont, hogy a francia szerzők alapmunkájára épülő Toellner-féle hatkötetes „orvostörténelem” Quesnay címszava nem említ ilyen témájú Quesnay-munkát [4].

A teljesség kedvéért tegyük még hozzá, létezik egy másik, hasonló mondat is: „*Ecclesia non sinit sanguinem*” azaz: „Az Egyház nem szomjazik a vér után”. E mondat az egyházi büntetőjognak arra a középkori elvére utal, amely szerint az egyházi bíróság maga sohasem rendelt el halálbüntetést, hanem a halálbüntetéssel sújtandó egyént kivégzés végett átadta a világi hatalomnak [20].

Köszönetnyilvánítás

Az Irodalom 19. tételében szereplő közlésre Dr. Györfi András (Margitta, Románia) hívta fel a figyelmemet 2015. december 8-i levelében. Nemes gesztusát ezúton is köszönöm.

Irodalom

- [1] *Manninger, V.*: The triumphal way of surgery. [A sebészet diadalútja. A Búvár könyvei VII.] Franklin Társulat, Budapest, w/o year é. n. [Hungarian]
- [2] *Benedek, I.*: Hügieia. History of medicine in Europe [Hügieia. Az európai orvostudomány története.] Gondolat Kiadó, Budapest, 1990. [Hungarian]
- [3] *Németh, I.*: Acts of mercifulness. [Az irgalmasság cselekedetei.] *Lege Artis Medicinae*, 2006, 16(8–9), 788–791. [Hungarian]
- [4] *Toellner, R.*: Illustrated history of medicine, pharmacy, dentistry and veterinary surgery. Vol. 2. [Illustrierte Geschichte der Medizin, der Pharmazie, der Zahnheilkunde und der Tierheilkunde. Band 2.] Deutsche Ausgabe, Vaduz, Erlangen, 1992. [German]

- [5] *Nikliček, L., Štein, K.*: History of medicine: Dates and facts. [Dějiny Medicíny v Datech a Faktech.] Avicenum, Praha, 1985. [Czech]
- [6] *Nemes, Cs.*: History of medicine. 2nd ed. [Orvostörténelem. Második, javított kiadás.] Debrecen, 2008. [Hungarian]
- [7] *Gelmi, J.*: Papacy in biographies. [Die Päpste in Lebensbildern.] Styria, Graz, Wien, Köln, 1989. (Czech edition: Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II. Mladá Fronta, Praha, 1994.) [German]
- [8] *Rüster, D.*: The surgeon. [Der Chirurg.] Leipzig, 1993. [German]
- [9] *Rüster, D.*: The old surgery. (Alte Chirurgie.) 2. durchgesehene. Auflage, Berlin, 1985. [German]
- [10] *Porter, R.*: The greatest benefit to mankind. A medical history of humanity from antiquity to the present. London, 1997. (Czech translation: Největší dobrodiní lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost. Praha, 2001.)
- [11] *Birtalan, Gy.*: The beginning of organized forming of modern military medicine in foreign countries and in Hungary. In: Kapronczay, K. (ed.): War and medicine. [A modern hadegész-ségügy szervezett kialakulásának kezdete külföldön és hazánkban. In: Kapronczay, K. (szerk.): Háború és orvoslás.] Magyar Orvostörténelmi Társaság, Budapest, 1915. [Hungarian]
- [12] *Gortvay, Gy.*: The history of modern medical culture and public health in Hungary. [Az újkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. [Hungarian]
- [13] *Magyar, L. A.*: A letter to the author, December 8, 2015. [Levél a szerzőhöz 2015. december 8-án.] [Hungarian]
- [14] *Simon, K.*: Surgery and surgeons in Hungary (1686–1848). [Sebészet és sebészek Magyarországon (1686–1848).] Semmelweis Kiadó, Budapest, 2013. [Hungarian]
- [15] *Höman, B., Szekfű, Gy.*: Hungarian history. 7th ed., Vol. I. [Magyar történet, Hetedik kiadás, I. kötet.] Budapest, 1941. [Hungarian]
- [16] *Fodor, I.*: Medicohistorical letters. [Orvostörténeti levelek.] Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, 1965, 35, 65–309. [Hungarian]
- [17] *Schultheisz, E.*: Medicine in Hungary from the beginnings to the foundation of medical faculty. In: Schultheisz, E. (ed.): From the history of medicine. [A medicina Magyarországon a kezdetektől az orvosi kar megalapításáig. In: Schultheisz, E. (szerk.): Az orvoslás kultúrtörténetéből.] Magyar Tudománytörténeti Intézet, Budapest–Piliscsaba, 1997. [Hungarian]
- [18] *Mondin, B.*: Encyclopaedia of popes. [Dizionario Enciclopedico Dei Papi.] Roma, 1995. (Hungarian translation: Pápák enciklopédiája. Szent István Társulat, Budapest, 2001.) [Italian]
- [19] *Quesnay, F.*: Recherches critiques sur l'origine, sur les divers états et sur le progrès de la chirurgie en France. Paris, 1744, 35. old. [French]
- [20] *Varjú, E.* (ed.): Révai's Little Encyclopaedia. 2nd revised edition. [Révai kislexikona. II. javított kiadás.] Budapest, 1936. [Hungarian]

(Kiss László dr.,
SK-93 008 Csilizradvány 284., Szlovákia
e-mail: kiss.agi@panelnet.sk)

A rendezvények és kongresszusok híryanagának leadása

a lap megjelenése előtt legalább 40 nappal lehetséges, a 6 hetes nyomdai átfutás miatt.
Kérjük megrendelőink szíves megértését.

A híryanagokat a következő címre kérjük:
Orvosi Hetilap titkársága: Budai.Edit@akkr.hu
Akadémiai Kiadó Zrt.